

COLLIDORES D'OLIVA
DE LA SERRA DE TRAMUNTANA
ALS PINZELLS DE COLL BARDOLET

Coll Bardole

Organitza:

ConSORCI Serra de Tramuntana

Catalina Cladera Crespí, presidenta

Maria Antònia Garcias Roig, vicepresidenta

Fundació Cultural Coll Bardolet

Olga Coll Vila, presidenta

Jaume Bernat Adrover Artigues, director

Consell de Mallorca

Col·labora:

Ajuntament de Valldemossa

Nadal Torres Bujosa, batle

Jaume Mayol Llobet, 1r tinent de batle

Gabriel Rosales Garza, regidor de Cultura

Gori Aloy Fullana, arxiver municipal

EXPOSICIÓ

Lloc

Centre Cultural La Misericòrdia (Palma)

Producció

ConSORCI Serra de Tramuntana

Fundació Cultural Coll Bardolet

Comissariat i coordinació

Jaume Bernat Adrover Artigues

Muntatge i transport

Tratarte SL

Baleart Handling

Retolació

Gràfiques Planisi

AGRAÏMENTS

Arxiu Municipal de Valldemossa

Parado de Valldemossa

Museu de Lluc

Conselleria de Fons Europeus,

Universitat i Cultura

Família Coll

Família Mateu Sampol

Olga Coll Vila

Jerònia Sampol

Joana Artigues i Rebassa

Gori Aloy Fullana

Enric Calafell

Joan Coll

Daniel Gallego Morales

Elena A. Perez Bosch

Maria Ramis Mulet

Mary Lambourne

Maria Fuster Ramos

Antoni Ruano

CATÀLEG

Coordinació

Jaume Bernat Adrover Artigues

Texts

Catalina Cladera Crespí

Maria Antònia Garcias Roig

Olga Coll Vila

Jaume Bernat Adrover Artigues

Gori Aloy Fullana

Cronologia

Joan Coll

Fotografies

Quadres: Enric Calafell

Collidors: Arxiu Municipal de Valldemossa

Arxiu Família Coll

Disseny i maquetació

Daniel Gallego Morales

Edita

ConSORCI Serra de Tramuntana

Fundació Cultural Coll Bardolet

© del text: els autors

© de les fotografies: els autors

© portada:

Dipòsit legal: PM 00108-2023

Reservats tots els drets. Cap part d'aquesta publicació

no pot ser reproduïda, emmagatzemada o transmesa

per cap mitjà sense permís de l'editor.

COLLIDORES D'OLIVA DE LA SERRA DE TRAMUNTANA ALS PINZELLS DE COLL BARDOLET

No sabrem mai si alguna de les collidores de Valldemossa a les quals el Consell ha reconegut amb la Medalla d'Honor i Gratitude de Mallorca 2021 per la seva aportació a la nostra illa, formen part dels quadres del pintor Josep Coll Bardolet. No sabrem mai si una d'aquestes dones que feien feina al camp durant l'hivern, quan l'artista capturava el paisatge per transformar-lo en pintura, és una de les dones amb les quals vaig poder parlar en l'acte d'homenatge que vàrem organitzar amb l'Ajuntament. Però el que realment importa és que aquest col·lectiu de dones generoses, valentes i fortes no passarà desapercebut mai més.

Vull expressar la meva admiració per aquestes dones i també per l'obra d'aquest artista, fill il·lustre de Valldemossa, que va captar a la perfecció la màgia de l'instant, ple d'alegria i de color. Vull agrair també especialment a la Fundació Cultural Coll Bardolet la seva generositat per col·laborar amb el Consell de Mallorca i el Consorci Serra de Tramuntana, per dur endavant una exposició dedicada a les collidores d'oliva.

Com a presidenta del Consell, els vull traslladar el meu agraïment a elles i també als municipis de la serra de Tramuntana que han col·laborat per trobar-les i per organitzar els actes d'homenatge, sempre emotius. Per mi ha estat realment enriquidor escoltar les seves històries, de les quals podem aprendre molt. Elles formen part de la nostra identitat més connectada a la terra que Coll Bardolet va immortalitzar.

Catalina Cladera Crespi

Presidenta del Consorci Serra de Tramuntana
Presidenta del Consell Insular de Mallorca

Pàg. següent:

Tall de collidores a la finca de Vistamar (Valldemossa),
24 de febrer de 1970. Arxiu familiar de M. Ripoll Rullan.

La darrera obra que pintava Josep Coll Bardolet era un paisatge d'un camp valldemossí amb dones que collien olives. Veure aquest quadre, que resta inacabat al cavallet del seu l'estudi, i també comprovar que les collidores eren presents de forma reiterada en l'obra pictòrica de l'artista, em va sobtar i em va alegrar. Era la confirmació pictòrica de la interacció d'aquestes dones amb el paisatge, d'una forma tan harmònica i subtil que quedaven diluïdes en el conjunt. Però hi eren, aportant força i moviment al quadre, perquè eren al camp, contribuint al desenvolupament de la indústria oliera i preservant un territori que, des del 2011, és patrimoni de la humanitat per la UNESCO.

Elles són la baula més feble de la transformació de la serra de Tramuntana. Dones i nines que en els mesos més freds de l'any agafaven d'en terra i d'una en una, amb els dits, els fruits de les oliveres, han quedat retratades per Coll Bardolet convertides en formes i colors que transmeten l'exaltació de la bellesa natural des d'una fluïdesa exultant.

Vull agrair a la Fundació Cultural Coll Bardolet la seva col·laboració en el reconeixement de cada una d'aquestes collidores, que varen ser guardonades pel Consell de Mallorca amb la Medalla d'Honor i Gratitude de Mallorca 2021.

El departament de Territori i el Consorci Serra de Tramuntana del Consell de Mallorca iniciaren, durant el 2022, un projecte de recerca de collidores. Tot i l'impuls i la implicació en el projecte, en el moment de l'entrega de la medalla, havíem, localitzat un poc menys d'una vintena de collidores i, a l'acte, n'hi acudiren dues. Ara, després d'un any intens de feina, n'hem trobades més de 250. Són la darrera generació d'un món en què l'agricultura marcava el ritme de la vida, on el temps, els valors i, fins i tot, el concepte de feina eren ben diferents dels actuals. Les que hem pogudes trobar ens transmeten aquesta realitat, que forma part de la nostra història. Ara encara tenim el seu testimoni directe, que podem escoltar en primera persona. Quan passi el temps, quedarà la seva valuosa empremta, una part de la qual surt dels pinzells de Coll Bardolet.

Maria Antònia Garcías Roig
Vicepresidenta Consorci Serra de Tramuntana
Consellera de Territori

Pàg. anterior:

Tall de collidores a la finca de So n'Olesa Gran
(Valldemossa), ca. 1975. Arxiu familiar de J. Colom

13 L'artista, per Olga Coll Vila

19 Collidores. Del fred de l'olivar a l'obra de Coll Bardolet,
per Jaume-Bernat Adrover Artigues

27 Referències documentals del collir oliva a Valldemossa,
per Gori Aloy Fullana

37 Catàleg

38 Collidores treballant

72 Retrats

86 Olivars

96 Altres feines del camp

L'ARTISTA, PER OLGA COLL VILA

Benvolgudes i benvolguts,

És una immensa satisfacció, per a la Fundació Cultural Coll Bardolet i la família de l'artista, poder compartir amb vosaltres una de les seves grans passions: la pintura, i més encara quan la lliguem a les collidores d'oliva.

Coll Bardolet, quan va venir a Mallorca, als anys quaranta, va quedar enamorat d'aquesta illa, de la seva cultura i tradicions i, com podreu veure a l'exposició, de la feina al camp. Aquesta mostra és un homenatge a les dones que van treballar com a collidores d'oliva i un reconeixement a la feina que feien.

Coll Bardolet gaudia d'agafar el cavallet i els pinzells, sortir a caminar fins a trobar el racó on una imatge el captivés: una olivera centenària, un ametller florit o unes dones absortes en la seva feina de collir oliva.

Els colors de les seves faldilles atreien la mirada de l'artista, que no dubtava a parar el cavallet i plasmar-ho amb tota la llum i el color que les seves retines captaven amb gran entusiasme. Una imatge (o escena) que no va abandonar mai en la seva llarga carrera, fins al punt que la darrera obra que va deixar inacabada al cavallet de l'estudi era una imatge costumista d'un es collidor.

Des de la Fundació, ens adherim a aquest merescut homenatge i reconeixement que el Departament de Territori del Consell de Mallorca i el Consorci de la Serra de Tramuntana han volgut fer a aquestes dones des de la mirada de Coll Bardolet.

Olga Coll Vila

Presidenta de la Fundació Cultural Coll Bardolet

COLLIDORES. DEL FRED DE L'OLIVAR A L'OBRA DE COLL BARDOLET,
PER JAUME-BERNAT ADROVER ARTIGUES

Collidores a Vistamar (Valldemossa). 25.01.1966.
Arxiu familiar de M. Ripoll Rullan.

Sa cuida de s'oliva a Mallorca és molt important, i durant es mesos d'ivern ocupa un gran nombre de dònnes i ofereix tema abundant an ets artistes per umplir teles de notes suggestives. És molt pintoresc veure un estol de dònnes vestides de colors llampans.

Coloma Rosselló, *Valldemosines* (1911)

L'escriptora Coloma Rosselló Miralles (Palma, 1871-1955), va passar llargues temporades a Valldemossa, cosa que li va permetre observar la tasca de collir oliva que duien a terme, durant els mesos d'hivern, moltes valldemossines. Així mateix, no li va passar inadvertit que aquella estampa, aleshores quotidiana, podia resultar de gran interès per als pintors. És el cas de Coll Bardolet (Campdevàdol, 1912 - Valldemossa, 2007) qui, paradoxalment, com Coloma Rosselló, es va establir una temporada a una cel·la de la Cartoixa, després de passar per l'Hotel del Artista (JANER MANILA 2002: 212).

No ens hauria de sorprendre que el record de l'obra del pintor que més ha perdurat a la memòria col·lectiva sigui el de les seves clàssiques balladores ja que el creador, com a bon ballador que era, sabia representar el moviment com cap altre: *jo he ballat mallorquí; quan dibuix un bot o un giró, jo personalment l'he fet abans* (BAUZÀ MARTORELL 2013: 23). Segons el meu parer, l'obra de Coll Bardolet és qualque cosa més que el clixé d'una pagesa ballant.

Just arribar a l'illa, als anys quaranta del segle passat, fixà la mirada vers la serra de Tramuntana i, per descomptat, en les feines que hi desenvolupava la pagesia, especialment les dones. I és que no només representà les collidores d'oliva dels voltants, sinó que també trobam quadres en els quals hi apareixen altres tasques amb dones que cullen taronges o garroves. Tot i que, a la seva obra, són més abundants les collidores d'oliva, ja que Valldemossa, encara avui dia, està envoltat d'olivars.

A més, no podem oblidar que és un tema que el captivà tot d'una que s'establí a Mallorca, com a mínim així ho demostren quadres com *Cap a l'olivar*, una obra fins ara inèdita que pintà durant la dècada dels 40. O bé el quadre de gran format *Recollidores de l'oliva* (1951), una imatge que destaca pel seu marcat caràcter realista en la qual podem apreciar un grup de collidores ajupides o *a la gatzoneta*, una posició incòmoda però necessària ja que, a Mallorca, per fer oli, es collien les olives del terra i no les de les branques, aquestes darreres s'empraven per empotar.

És per això que les collidores s'organitzaven en talls o fileres per no deixar escapar ni una oliva. Una estampa, la de les collidores, que seduí Coll Bardolet, ja que aquestes acabaren esdevenint una temàtica persistent en la seva obra. Aquest és un fet que no podem menystenir ja que hi ha altres artistes que tenen algun quadre dedicat a les collidores. Ho vàrem poder comprovar amb el quadre *Collidores d'oliva* (ca. 1938) del pintor Joan Fuster (Palma, 1870-1943), que formà part de l'exposició que la Fundació Cultural Coll Bardolet li dedicà.

Però qui eren les collidores? D'on venien? Com s'organitzaven?

L'Arxiduc Lluís Salvador (Florència, 1847-Brandýs nad Labem-Stará Boleslav, 1915), que va ser propietari de nombroses possessions amb grans olivars, va escriure aquestes línies a *Die Balearen* (1869-1891): *La collida de l'oliva es fa el mes d'octubre (a vegades més prest), novembre i fins i tot més tard, segons quan caigui el fruit, que no succeeix fins que és ben madur, si no és que el vent o qualsevol altra eventualitat el faci caure més prest. I afegeix: Les olives caigudes al terra són recollides per dones, concretament per al·lotes joves, dins panerets o rovetes...* (D'ÀUSTRIA TOSCANA 1999: 160).

Per tant, queda ben clar que era una feina reservada a les dones. Un fet que també recollí el pare Ginard al poble d'Alaró, que també compta amb nombrosos olivars: *Per a Tots Sants a les possessions d'olivar tots els jornalers, pastors, missatges i fins (i tot) l'estol de collidores, aquest dia en bon matí compareixen a la possessió. Havien partit del poble a mitjanit tocant corns, picarols i cantant* (GINARD 2020: 198).

De l'aportació del franciscà, sorprèn l'alegria amb què les treballadores anaven a fer feina, però totes les fonts consultades coincideixen en aquest fet. Una *joie de vivre* que sembla que no les abandonava ni quan acabaven el jornal. D'això en deixà constància per escrit la musicòloga britànica Bessie D. Beckett, a *Memories of Mallorca* (1947). I és que, en una de les excursions que va fer pels voltants de Sóller, poble en el qual va residir, es va topar amb un grup de collidores acompanyades dels seus fills, que tornaven a ca seva, després d'acabar el jornal. Les dones duïen branques, que havien collit elles mateixes, per tal de cremar a la xemeneia, en arribar a ca seva. Però el que més la va sorprendre és que les mallorquines, lluny de semblar exhaustes, reien i cantaven! Com a mínim, així pareix que en deixa testimoni aquesta glosa que compila l'esmentat Rafel Ginard: *Acabam de pellucar / i no mos hem baraiades; / al·lotes, totes plegades / l'any qui ve puguem tornar* (GINARD 1980: 167).

Però hi ha un altre detall que no podem deixar passar de les paraules de la musicòloga britànica: explica que anaven acompanyades per infants. Un fet que podia variar depenent de la possessió a la qual anaven a treballar. Per exemple, pel que fa al cas de Bunyola, Bàrbara Suau, autora d'*Elles també hi eren* (2014) explica que l'únic amo que acceptava criatures era el de s'Alqueria d'Avall. Aquest era l'encarregat de pagar les collidores en acabar la temporada, per la qual cosa, sovint, vigilava que no es distraguessin de més: *Afanyau-vos, al·lotes, / que mos veu es qui mos paga; / ell treu es cap i amaga / per darrera sa paret* (GINARD 1980: 167). Tot i que el qui acompanyava i dirigia aquest grup de dones quan treballaven era el majoral, el qual supervisava que no deixessin oliva sense collir. Aquest és un detall que Coll Bardolet no passà per alt. Al quadre de petit format titulat *Tres collidores treballant i un pagès mirant* (Ca. 1980), podem diferenciar el que semblen dues escenes diferents: a la primera, hi veiem dues dones pellucant per omplir els seus respectius paners, un element indispensable per desenvolupar aquesta tasca. És per això que, el primer dia que les treballadores arribaven a la possessió, tant si eren del mateix poble com foranes (moltes venien de pobles del Pla), rebien el seu propi paner: *L'amo reunia les collidores a la clastra i des del porxo els tirava els paners, que dones, al·lotes i infants agafaven al vol* (SUAU FONT 2014: 144). A la segona, hi veiem una collidora que espera que el majoral li torni el paner buit per poder seguir treballant. Per tant, podem afirmar que el paner és l'element més distintiu de les collidores i Coll Bardolet les representa gairebé sempre acompanyades d'aquest atribut.

També hem de destacar que la vestimenta d'aquestes dones era prou característica, ja que es tractava d'una tasca que es desenvolupava els mesos freds de l'hivern i, per tant, havien d'anar ben tapades: *a més de les faldes, que solien ser gruixades, duïen calcetins de llana, faldetes de davall, camiseteta, camisa calenta, el mocador de l'espatlla, el mocador del cap i un capell. Es protegien les mans i els braços, tant del fred com del sol amb els manegots, que els tapaven el braç i la mà fins a la punta dels dits i també als ajudaven a evitar esgarrinxades, ferides o pues.* (SUAU FONT 2014: 147). Una descripció que, sens dubte, encaixa perfectament amb els retrats individualitzats de collidores que ens ha deixat Coll Bardolet a la seva obra sobre paper.

Sabem que els dies de més fred o de neu la roba era insuficient i, per això, les collidores feien fogateres i posaven pedres al voltant per, després, col·locar-les en els seus davantals, per tal d'encalenticir-se les mans quan feien feina. Hem de pensar que l'hivern era

molt més cru al segle passat i molts matins, quan arribaven a l'olivar, es trobaven amb una gelada. Ja ho diu la glosa que cita l'escriptora Maria Antònia Oliver al seu llibre *Les Illes: Mu mare se deu pensar / que estic a dins sa caseta, / i estic enravenadeta / a dins aquest olivar* (OLIVER 1978: 90). De fet, l'estampa dels olivars nevats era més habitual del que ens pensam. El mateix Coll Bardolet en va representar alguna, com la del quadre que custodia el Museu de Lluc.

Tot i les dificultats, les collidores se'n sortien. El sou que rebien no era l'únic al·licient per fer aquesta tasca tan dura, també tenien dret a alguna mesura d'oli en acabar la temporada; un ingredient molt preuat aleshores, sobretot per les collidores que sabien bé l'esforç que requeria obtenir el preuat aliment: *Com sa veinada em dirà: / -Dóna'm un poc d'oliet-, / jo li respondré tot dret: / -Saps que en tenia, de fred, / per dins aquell olivar! / Ses ungles hi vaig deixar: / si les vols anar a cercar, / ja t'en donaré un poquet* (GINARD 1980: 168).

La cultura de l'esforç no és l'únic llegat que ens han deixat les collidores. També eren dones combatives, com demostra la vaga que varen fer les de Calvià, l'any 1932, per reclamar la igualtat salarial amb els homes.

Tampoc no podem oblidar el seu esperit festiu ja que, de tant en tant, sempre que l'amo ho permetia, organitzaven un ball a la possessió, un cop acabades les feines. L'escriptora Coloma Rosselló, fins i tot, explica que, a Valldemossa, era costum que un dia o dos, al llarg de la temporada, anassin a les cases per ser obsequiades amb un pa amb oli i vi per part dels amos. A Bunyola i a Orient, anaven un pas més enllà. Segons va arrebregar Andreu Estarrelles, era habitual que els amos acabessin convidant les collidores a una fritada d'arengada amb ceba tendra; un dinar que se celebrava al final de la temporada i que era conegut com la "Festa del Quarteró", ja que les collidores també tenien dret a un quarteró de vi; una bauxa que, per sort, ha acabat convertint-se en una tradició popular ja que l'Escola de Ball de Bot de Bunyola la recuperà l'any 1993.

Un gest necessari, així com també ho són els diversos reconeixements que han rebut per part de les institucions públiques aquest darrer any. Tanmateix, la societat mallorquina sempre tindrà un deute amb aquestes dones que, amb les seves mans, contribuïren a la preservació del paisatge de la serra de Tramuntana.

Coll Bardolet, per la seva banda, va saber captar com cap altre artista l'essència d'aquestes dones i del seu medi de viure: els olivars. Un món esvaït que, fins ara, hem pogut conèixer mitjançant testimonis orals, fotografies, etc. i que, ara, gràcies a aquesta mostra, podem redescobrir amb una altra mirada: la de les emocions dels pinzells d'un artista.

No podem oblidar que les collidores d'oliva esdevingueren un tema de gran interès per a Coll Bardolet, des del moment en què arribà a Mallorca; de fet, no en va deixar de pintar mai.

En aquesta exposició, podrem apreciar l'evolució de la pinzellada del creador, més realista en la joventut, més intuïtiva en la maduresa i encaminada cap a l'abstracció els darrers anys, però sense perdre mai els seus colors vibrants ni l'interès per les collidores.

En tenim una prova irrefutable en el seu darrer quadre que va deixar inacabat sobre el cavallet del seu estudi de Valldemossa. Hi podem veure una imatge amb cinc collidores pellucant oliva al mig d'un gran olivar, però hi ha alguna cosa que crida l'atenció: les oliveres que podem apreciar en primer terme se'ns presenten nues, no tenen fulles. Segurament, va deixar el quadre inacabat, tot i que també es pot interpretar com una metàfora de la vida que passa. El mateix artista ens en va deixar una pista: just damunt el quadre, al capdamunt del cavallet, hi havia un petit calendari on encara s'hi pot llegir: juny 2006.

Coll Bardolet va morir un any després, deixant una darrera imatge al bell mig del seu món, el seu estudi: unes collidores pintades, esperant ser redescobertes.

Aquesta exposició és la memòria d'unes dones treballadores que en varen viure de tots colors, però, igual que Coll Bardolet, varen estimar la serra de Tramuntana com poques persones ho han fet.

Jaume-Bernat Adrover Artigues
Director de la Fundació Cultural Coll Bardolet

Bibliografia:

ADROVER ARTIGUES, Jaume-Bernat (2022): *Dones viatgeres a Mallorca (S.XIX-XX)*. Del silenci a la descoberta. Palma: Leonard Muntaner Editor.

BAUZÀ MARTORELL, Felio J.: "Coll Bardolet en dues pinzellades" a *Coll Bardolet. La seducció del moviment i la llum*. Palma: Consell de Mallorca.

D'ÀUSTRIA TOSCANA, Lluís Salvador (1999): *Les Balears descrites per la paraula i la imatge (Tercer volum)*. Palma: Sa Nostra.

ESTARELLES PASCUAL, Andreu (1978). "Recogida de la aceituna" a *Historia de Mallorca (T.VIII)*. Palma: Gráficas Miralles.

ESTARELLES PASCUAL, Andreu (2021): *Or vell*. Santanyí: Adia edicions.

GINARD, Rafel (1980): *Cançoner popular de Mallorca (Volum segon)*. Palma: Editorial Moll.

GINARD, Rafel (2020): *Calendari Folkloric de Mallorca*. Palma: Saïm edicions.

JANER MANILA, Gabriel (2002): *Josep Coll Bardolet. Els colors de la llum*. Palma: Taller Gràfic Ramon.

OLIVER FUSTER, Joan (2022): *Joan Fuster 150 aniversari*. Valldemossa: Ajuntament de Valldemossa.

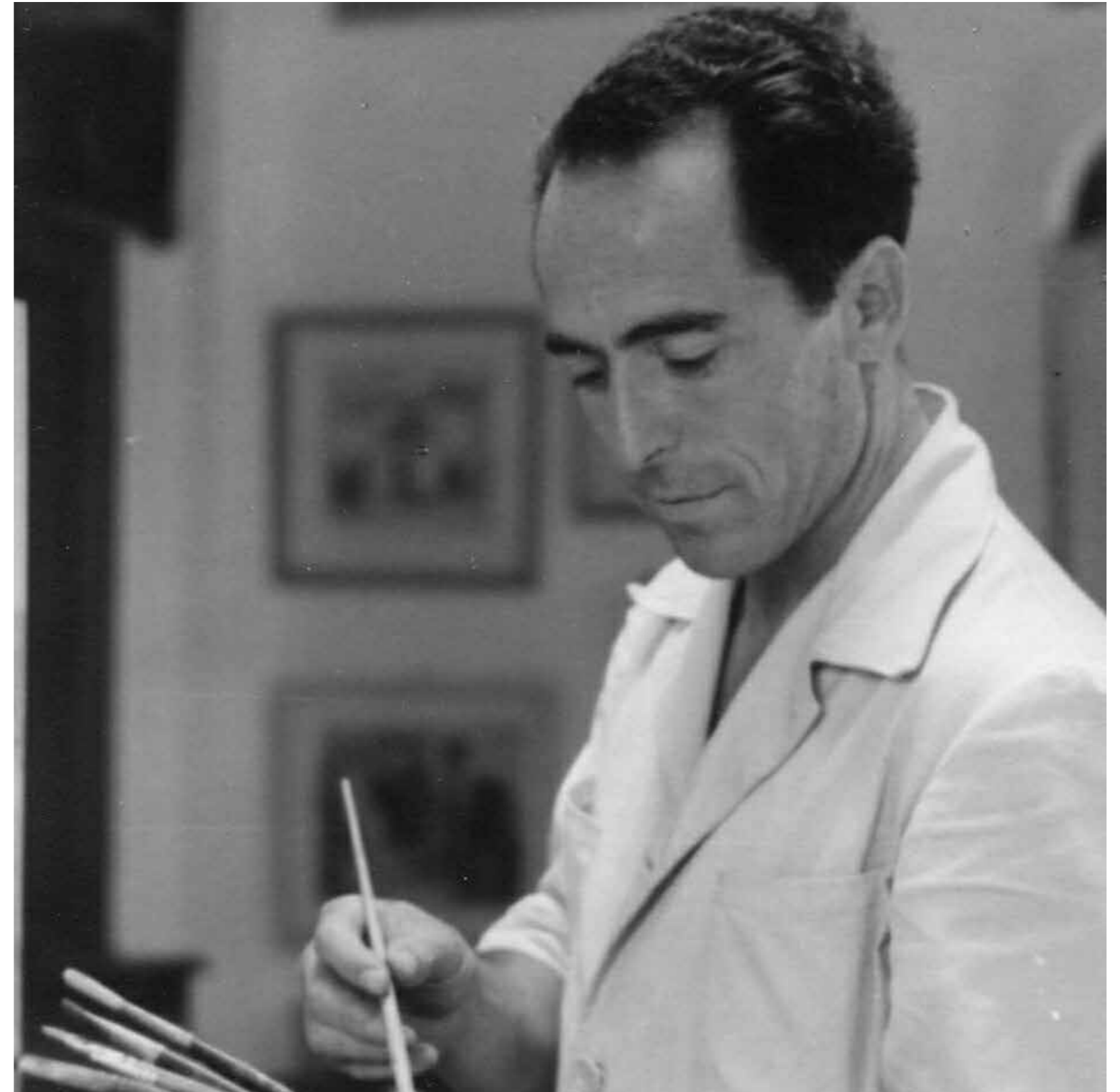
OLIVER, Maria Antònia / CATANY Toni (1978): *Les illes*. Barcelona: "Caixa d'Estalvis de les Balears".

ROSSELLÓ, Coloma (1911). *Valldemosines*. Barcelona: Biblioteca Popular de l'Avenç.

SUAREZ SALVÀ, Manel (2018). *La vaga de les collidores d'oliva de Calvià el 1932*. Palma: Leonard Muntaner Editor.

SUAU FONT, Bàrbara (2014). *Elles també hi eren. Dones de Bunyola*. Palma: J. J. de Olañeta.

Pàg. següent:
Coll Bardolet pintant al seu estudi

**REFERÈNCIES DOCUMENTALS DEL COLLIR OLIVA A VALLEMOSSA,
PER GORI ALOY FULLANA**

Valldemossa és dels pobles en que la producció olivarera va arrelar més en tots els sentits. El poble reposa sobre el coster d'una vall envoltada de grans olivars on acudien els talls de collidores des de novembre fins a gener de cada any: Vistamar, Son Moragues, Son Gual, Son Pacs, Son Mas, Son Ferrandell, Son Salvanet, Pastoritx, Son Gallard, Son Galceran... És vera que l'art de collir oliva manual, així com l'enfocam en aquesta mostra, va anar desapareixent cap a les darreries del segle passat. Ara bé, la seva herència cultural encara ara perdura entre la memòria col·lectiva del municipi. Tal vegada siguin dos els motius: en primer lloc, perquè eren poques les *gallufes* de fora poble que venien a reforçar la temporada, essent valldemossines les qui assumien el gruix de la tasca; per res era una feina solitària, sinó un jornal col·lectiu entre mares, filles i veïnades que compartien hores, rialles, anècdotes o penúries de sol a sol. En segon lloc, perquè ha estat un col·lectiu recurrent en nombroses cites d'artistes, estudiosos o curiosos al llarg del darrer segle.

Dit això, anem a les fonts documentals d'arxiu per contrastar el pòsit històric i cultural del qual parlem. Ens abstindrem d'aprofundir en les publicacions etnogràfiques que se'ls ha dedicat, però no està demés recordar que l'arxiduc Lluís Salvador també dedicà algunes línies a les oliveres i a les collidores d'oliva a la gran obra *Die Balearen in Wort und Bild geschildert*.

Comencem per la documentació més administrativa, com el *Llibre de pregons i ordres de l'Ajuntament de Valldemossa* (1937 - 1940) (AMVA 240/9), signat pel saig Gaspar Mas. En una de les crides, el 5 de setembre de 1937, en plena Guerra Civil, el se'n Gaspar va anunciar pels carrers de Valldemossa: "*Orden del señor Alcalde, se hace saber que todas las mujeres que hayan de recoger aceitunas, las de cada calle, irán en el Sindicato a las cinco de la tarde para hablar del jornal*". Més tard, en referència a la cartilla de racionament del pa, dia 1 de desembre de 1939, el pregoner especifica: "*A todas las mujeres que recojan aceitunas en los predios señalados, al mediodía se les dará un trozo de pan*". Al cap i a la fi, les collidores feien part d'una gran cadena de producció d'oli que administrava l'Ajuntament a nivell municipal i, per tant, generava nombrosa documentació per al registre de dades de cada collita: llibres d'entrada i sortida d'oliva a les tafones, registres de transport d'oliva, permisos municipals per reserves d'oli, registres d'oliveres i nombre de treballadors a cada finca,...

De la fredor de la documentació burocràtica, passam a les fonts que ens transporten directament al context de feina, en què el cant n'era protagonista. Des d'antany, el cant de tonades ha anat associat a feines del camp, i contenen els testimonis que, en el context muntanyós d'aquesta vall, el so es multiplicava entre les penyes. Tot i que la pervivència d'aquestes tonades durant segles es va confiar a la memòria col·lectiva de tradició oral, avui dia ens han arribat, de manera escrita o enregistrada, gràcies a la curiositat d'alguns estudiosos que preveien la seva desaparició en paral·lel a la transformació de les feines del camp i al boom turístic. Pel que fa al context que ens referim, un d'ells és l'etnomusicòleg americà Alan Lomax (1915-2022) qui, emprengué un projecte internacional per a la recopilació de música folklòrica d'arreu del món. El seu interès no era només enregistrar les tonades interpretades per qualssevol persona, sinó cercar veus autèntiques i aspres dedicades a viure de la ruralia, lloc en el qual la cançó cobrava sentit. (Frau, 2006, 43-44) De fet, el 4 de juliol de 1952, enregistrà, a Valldemossa, la collidora Francisca Mas Torres cantant "M'agrada collir oliva" (Lomax Digital Archive).

Per altra banda, el pare Rafel Ginard, recopilador del *Cançoner popular de Mallorca*, trobà, a Valldemossa, algunes gloses que transmeten aspectes més íntims de la feina als olivars:

Mitja dotzena d'olives,
Tenc d'enviar a un fadri,
I vós, l'amo, em voleu dir
quines són ses més pansides?

(Ginard, 1966-1975, 206)

Garrideta, garrideta,
A los meus uis ho sou més,
Quan vos veig amb sos paners
Que anau a dur oliveta.

(Ginard, 1966-1975, 87)

Pel que fa a referències visuals, hem d'acudir a les poques fotografies que des de l'Arxiu Municipal de Valldemossa hem pogut reunir de collidores a partir d'arxius familiars del poble. Es tracte de fonts documentals inèdites que identifiquen unes persones, un lloc i un instant determinat. El seu valor recau en el fet que són proves materials d'un record que perdura en el temps i que permet recuperar de l'anonimat els noms i llinatges de collidores d'oliva, a qui precisament el Consell de Mallorca ha retut homenatge amb la distinció de la Medalla d'Honor i Gratitude de l'illa de Mallorca 2021. Contenen, la majoria de les collidores, que bona part d'aquestes fotografies les feren turistes que passaven per la finca en el moment de feinejar, els quals es detenien per immortalitzar una escena rural bucòlica en una Mallorca ja turística.

Tall de collidores a la finca de Son Gallard (Valldemossa),
c. 1955. Arxiu familiar de M. Ripoll Lladó.

Tall de collidores amb una turista a la finca de Vistamar (Valldemossa),
24 de febrer de 1970. Arxiu familiar de M. Ripoll Rullan.

Tot i que les fotografies recuperades són de la segona meitat del segle XX, cal recordar que la feina de collir oliva a Mallorca és tan antiga com les oliveres centenàries de la Serra de Tramuntana. No debades, pens que és des d'aquesta idea que s'han d'interpretar les escenes de collidores d'oliva que pintà reiteradament Coll Bardolet. Si fa no fa, la cronologia de les pintures de collidores del pintor són de la mateixa època que les fotografies. La diferència rau que, en les seves obres no s'hi retraten persones concretes, ni s'hi especifica el nom concret de l'olivar, sinó que més bé representen una comunitat local que generació rere generació s'ha dedicat durant segles a recollir el fruit dels olivars de la serra de Tramuntana. En certa manera, Coll Bardolet és dels primers en posar en valor el cultiu centenari dels olivars en sentit atemporal, retent-li un homenatge recurrent com a tema principal de la seva obra. Indiscutiblement, el fet de residir i tenir un estudi a Valldemossa va permetre a l'artista conèixer de primera ma el funcionament de les campanyes olivereres que, cada temporada, veia grups de veïnades acudir a les finques del voltant per feinejar.

De tot això se'n desprèn que el component humà dels olivars de Mallorca fa part d'una història i d'una cultura que agermana molts municipis de l'illa. Així doncs, la imatge que transmet la documentació relativa als olivars així com la difusió artística que se n'ha fet amaga un pòsit històric, cultural i personal molt enriquidor que cal preservar per a les generacions futures.

Gori Aloy Fullana
Arxiver municipal
Ajuntament de Valldemossa

Bibliografia:

Arxiu Municipal de Valldemossa (AMVA). Ajuntament de Valldemossa. *Llibre de pregons i ordres de l'Ajuntament de Valldemossa*, (1937 - 1940). AMVA-240/9.

Frau, Manel. (2006) Alan Lomax i la música tradicional a Mallorca. A Pizà, Antoni (Coord.), *Alan Lomax: mirades: músics i gent de Mallorca, Eivissa i Formentera*. (p. 17 – 44). Barcelona: Lunwerg. Fundació Sa Nostra.

Ginard, Rafel. *Cançoners Popular de Mallorca I*, 1966-1975. Editorial Moll: Palma.

Web Lomax Digital Archive. "M'agrada collir oliva", interpretat per Francisca Mas Torres. [en línia] [Data de consulta: 20/01/2023] Recuperat de: <https://archive.culturalequity.org/field-work/spain-1952-1953/valldemossa-752/magrada-collir-oliva>

L'Olivera mallorquina

Conta'm, vella olivera,
mentre sec alenant sobre la roca,
noves del temps d'enrera
que escrites veig en ta surenca soca.

Jo vinc a recolzar-me
a tes nuades rels, trist d'enyorança,
perquè vulles tornar-me
dels béns que n'he perduts sols l'esperança.

Ton delicat fullatge
que sota el cel blau l'embat oreja
és de la pau la imatge,
de tots los goigs de la ciutat enveja.

Ta rama verda i blanca
com cabellera d'àngel t'emmantella;
i a ta esqueixada branca
falta, pel vent l'arrabassada estella.

Quan jove i vincladissa
creixes sobre el marge de la coma,
xermava ta verdissa
la falç del llaurador fill de Mahoma.

L'àrab i sa mainada
respirant-ne tes flors pel maig sortien
i ta oliva escampada
sos fills, per la tardor, la recollien.

Ah, quin dol, escoltant-ne
del corn aragonès lo toc de guerra,
tallà tots brots, donant-ne
empriu a l'host de la guanyada terra!

I el jorn de la conquesta
amb llàgrimes del cor senyant sos passos,
sense girar la vista,
sortí, amb l'infant més xic estret als braços.

Los cavalls trepitjaren
dins lo solc sarraí les bruies tendres
i els ferros enfonsaren
de l'alqueria en les calentes cendres.

Com reposava, a l'ombra,
deslliurant lo baró dels durs arnesos,
mentre els llebrers sens nombre
jeien al sol assedegats i estesos!

I de son puny volant-ne
lo manyac esparver dalt tu es posava,
les ungles encreuant-ne
i els tendres cims dels branquillons vinclava.

Quan era una alta ermita
aqueix claper de trossejada runa
lo místic cenobita
aquí s'agenollava al clar de lluna.

Al toc del monestiri
mans plegades al pit, pregàries deia,
i el cel en son de deliri
per lo reixat de ton ombratge veia.

Ara aquí el temps enganya
lo pastoret que embadalit s'atura
i amb flaviol de canya
gira el ramat que al comellar pastura.

Mentre l'ovella tosa
amb lo clapat anyell entorn apila,
la cabra delitosa
tos tanys novells per rosegat s'enfila.

Arbre amic del qui plora,
dosser sagrat d'eternitat serena,
jo et sento grat de l'hora
que m'has aidat a conhortar ma pena.

Tu al cor m'has donat força,
tu apar que em tornes joventut perduda,
com de t'eixuta escorça
la saba n'ix que ton brancatge muda.

Jo moriré i encara
espolsarà el mestral ta negra oliva;
res serà del que és ara,
tu sobre el blau penyal romandràs viva.

Josep Lluís Pons i Gallarza, 1867

CATÀLEG

COLLIDORES TREBALLANT

Cap a l'olivar, finals anys 40 - principis 50

Tècnica mixta sobre paper, 38 x 46 cm

Col·lecció Família Coll

Recollidores de l'oliva, 1951

Oli sobre tela, 65 x 92 cm

Col·lecció Antoni Ruano

Collidors de Valldemossa, finals anys 50-principis anys 60

Técnica mixta sobre paper (quadern de l'artista), 24 x 32 cm

Col·lecció Família Coll

Grup de pagesos, finals anys 50-principis anys 60

Tinta sobre paper, 32 x 41 cm

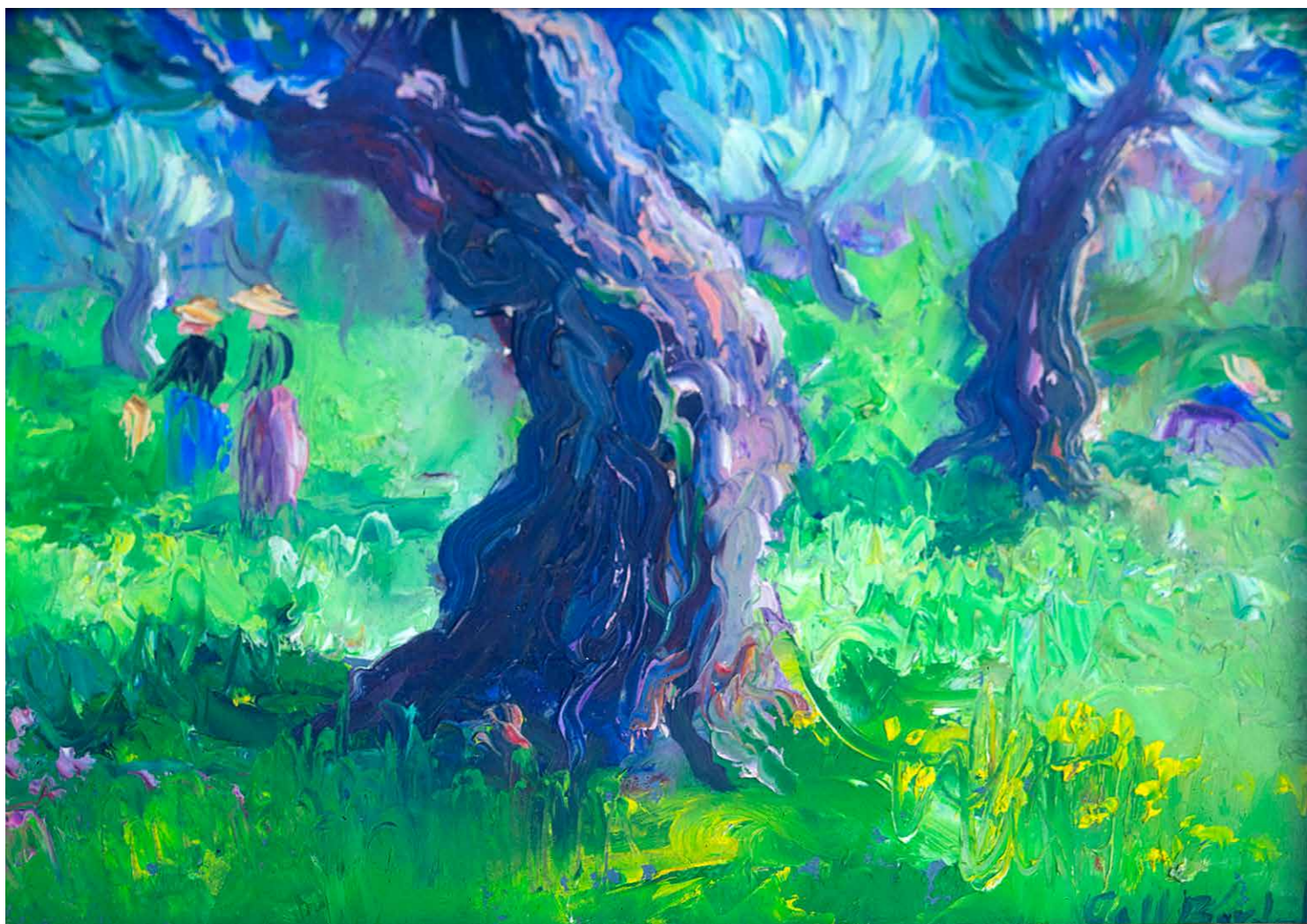
Col·lecció Família Coll

Grup de collidors, finals anys 50-principis anys 60

Tècnica mixta, 74 x 100 cm

Col·lecció Família Coll

Treballant a l'olivar, finals anys 60
Oli sobre taula, 16 x 22 cm
Col·lecció Família Coll

Apunts de collidores, 1966
Tinta sobre paper, 61 x 50 cm
Col·lecció Museu de Lluç

Grup de collidors, finals anys 60-principis anys 70
Tècnica mixta sobre paper, 37 x 45 cm
Col·lecció Família Coll

Pageses davant les cases, ca. 1970
Oli sobre taula, 24 x 33 cm
Col·lecció Joan Coll

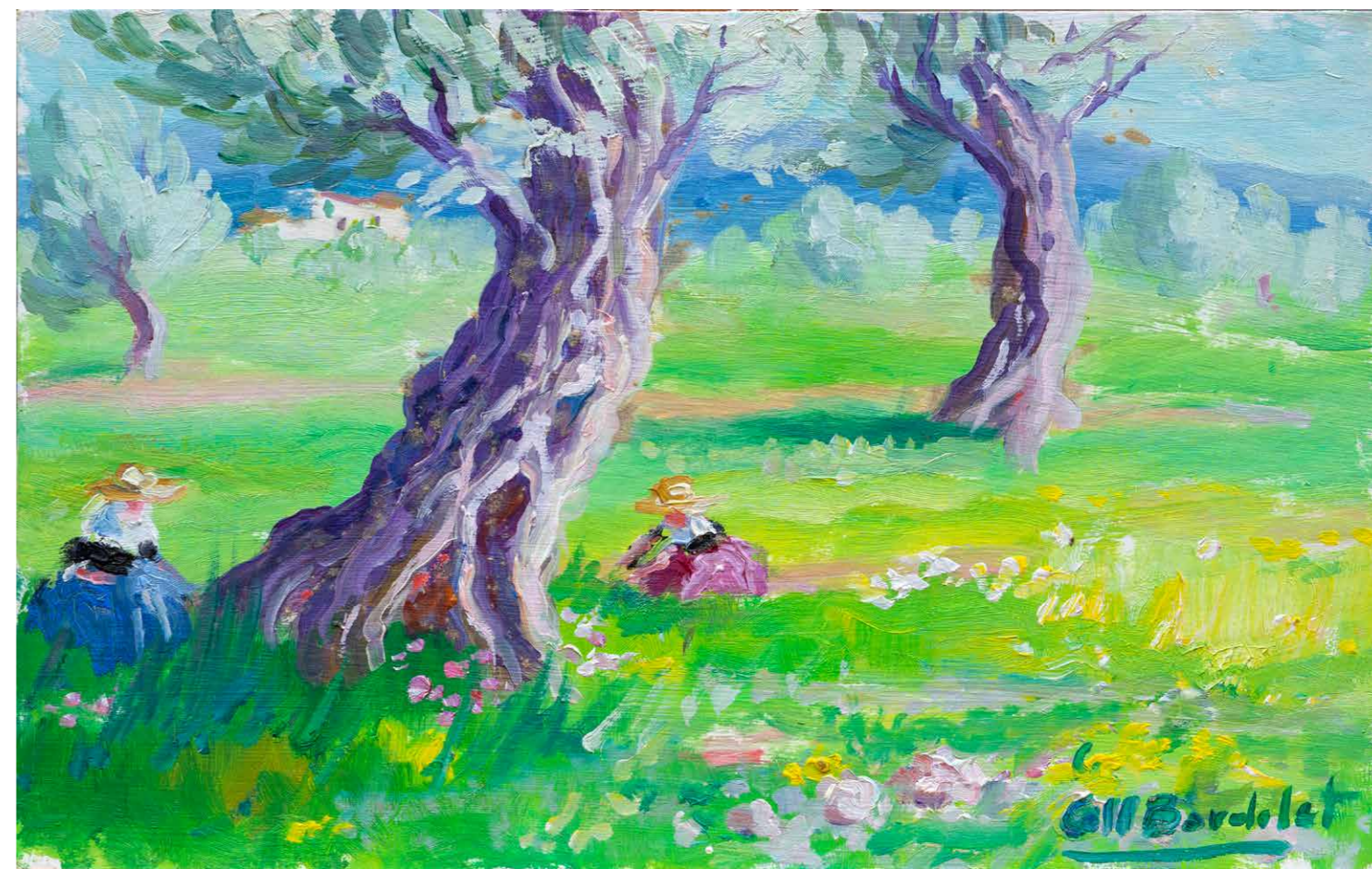
Escena de camp, 1972
Oli sobre taula, 24 x 34 cm
Col·lecció Joan Coll

Quatre collidors, 1972
Oli sobre taula, 33 x 41 cm
Col·lecció Joan Coll

Pageses, ca. 1970
Tinta negra sobre paper, 47 x 62 cm
Col·lecció Família Coll

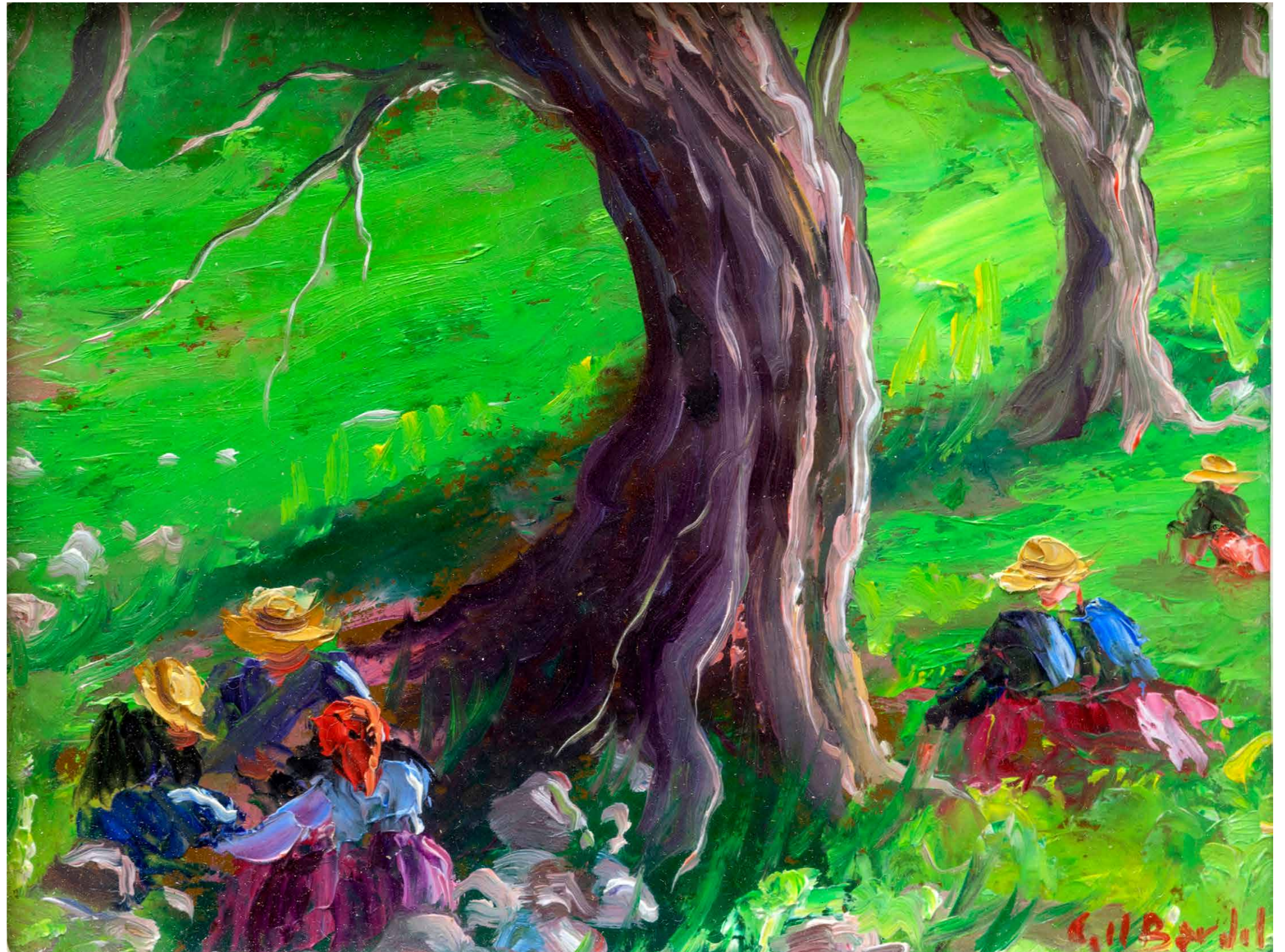

Dues collidores, finals anys 70
Oli sobre cartró, 14 x 23 cm
Col·lecció Família Coll

Grup de collidors, finals anys 70-principis anys 80

Oli sobre taula, 14 x 19 cm

Col·lecció Família Coll

S'olivar, 1979
Oli sobre taula, 40 x 32 cm
Col·lecció Museu de Lluc

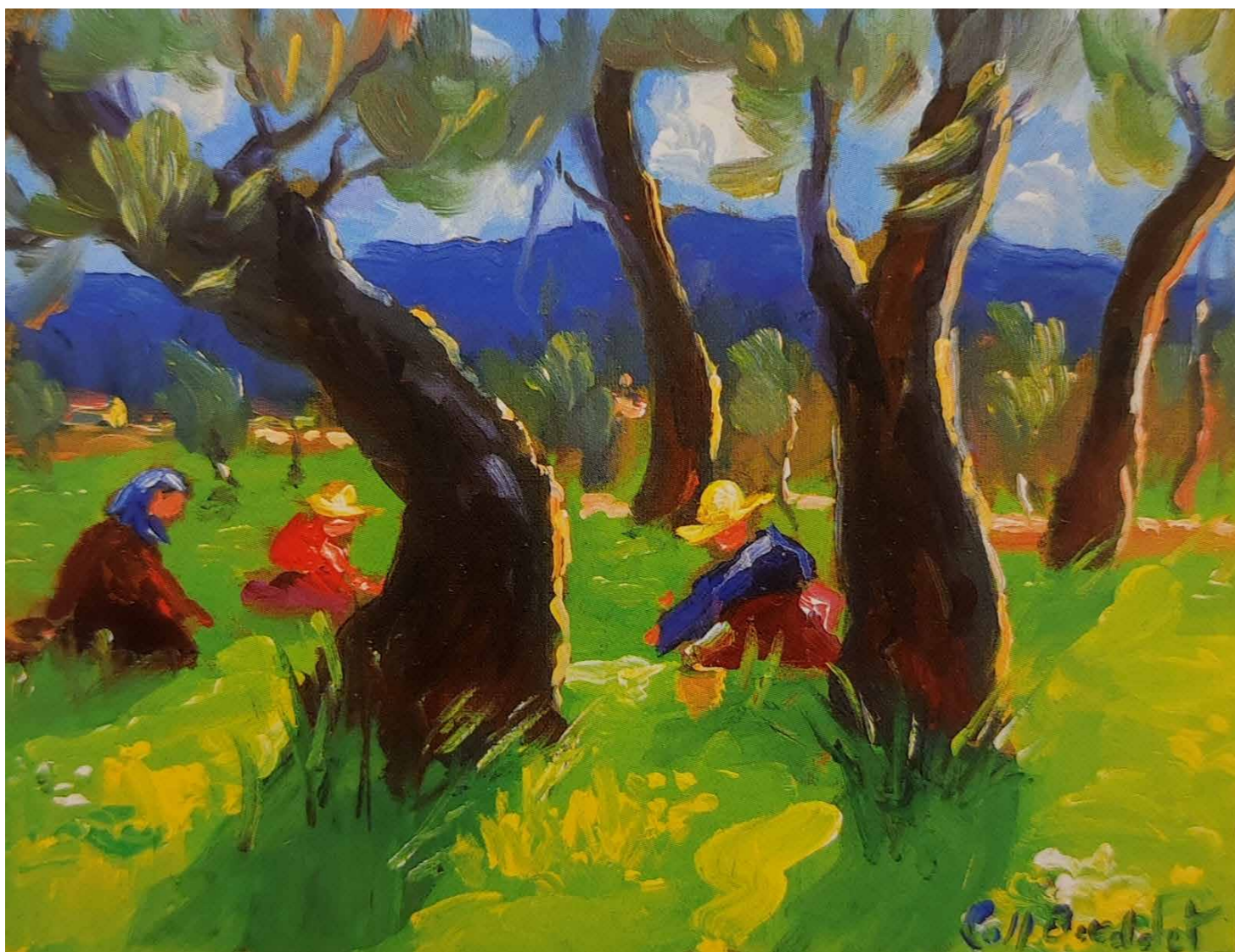
Collidores a l'olivar, ca. 1980
Oli sobre taula, 23 x 32 cm
Col·lecció Joan Coll

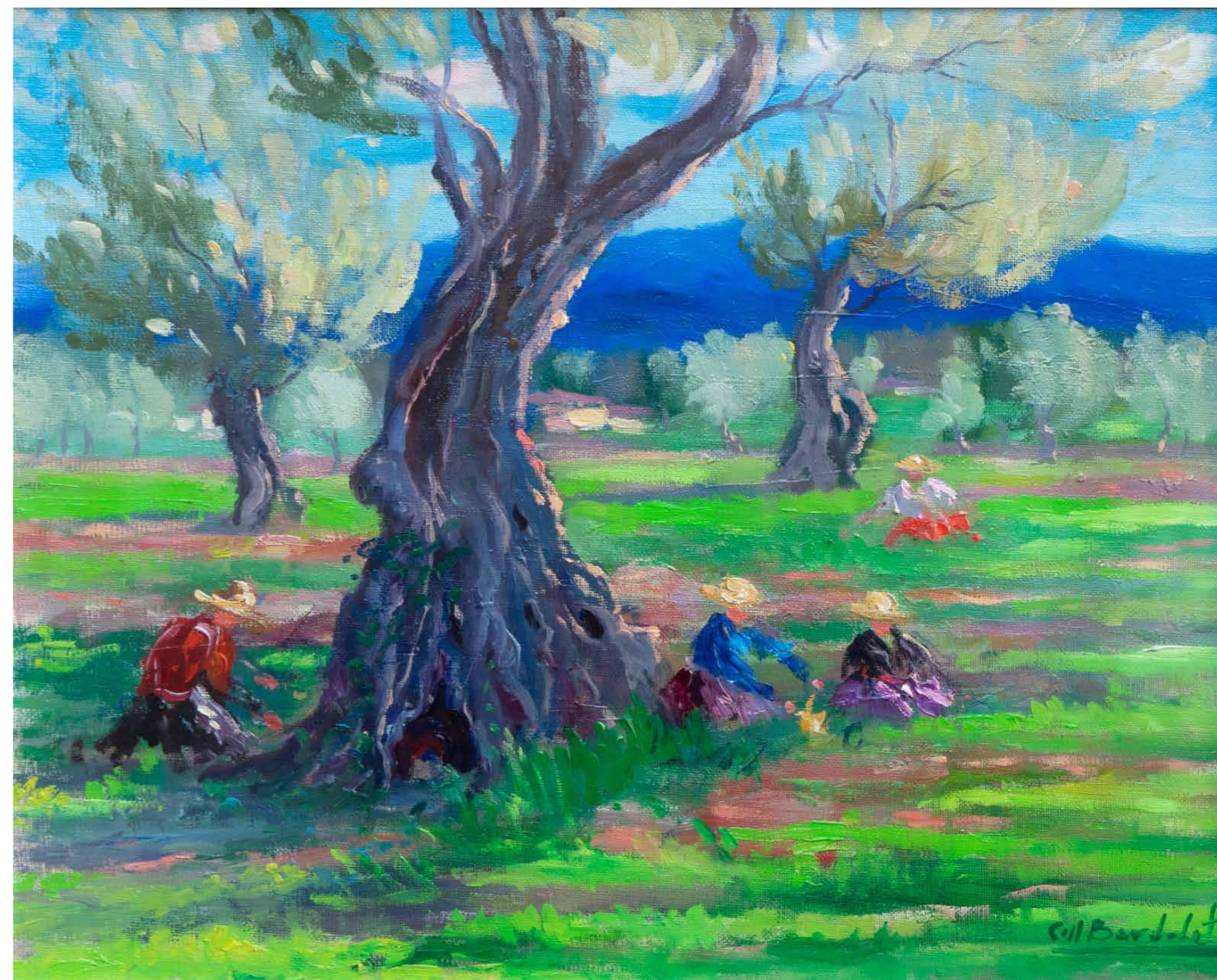
Oliveres, ca. 1980
Sanguina sobre paper, 29 x 34 cm
Col·leccio FCCB

Pàg. següent:
Apunt de pagesos, ca. 1980
Oli sobre taula, 18 x 14 cm
Col·lecció família Coll (Exposició permanent FCCB)

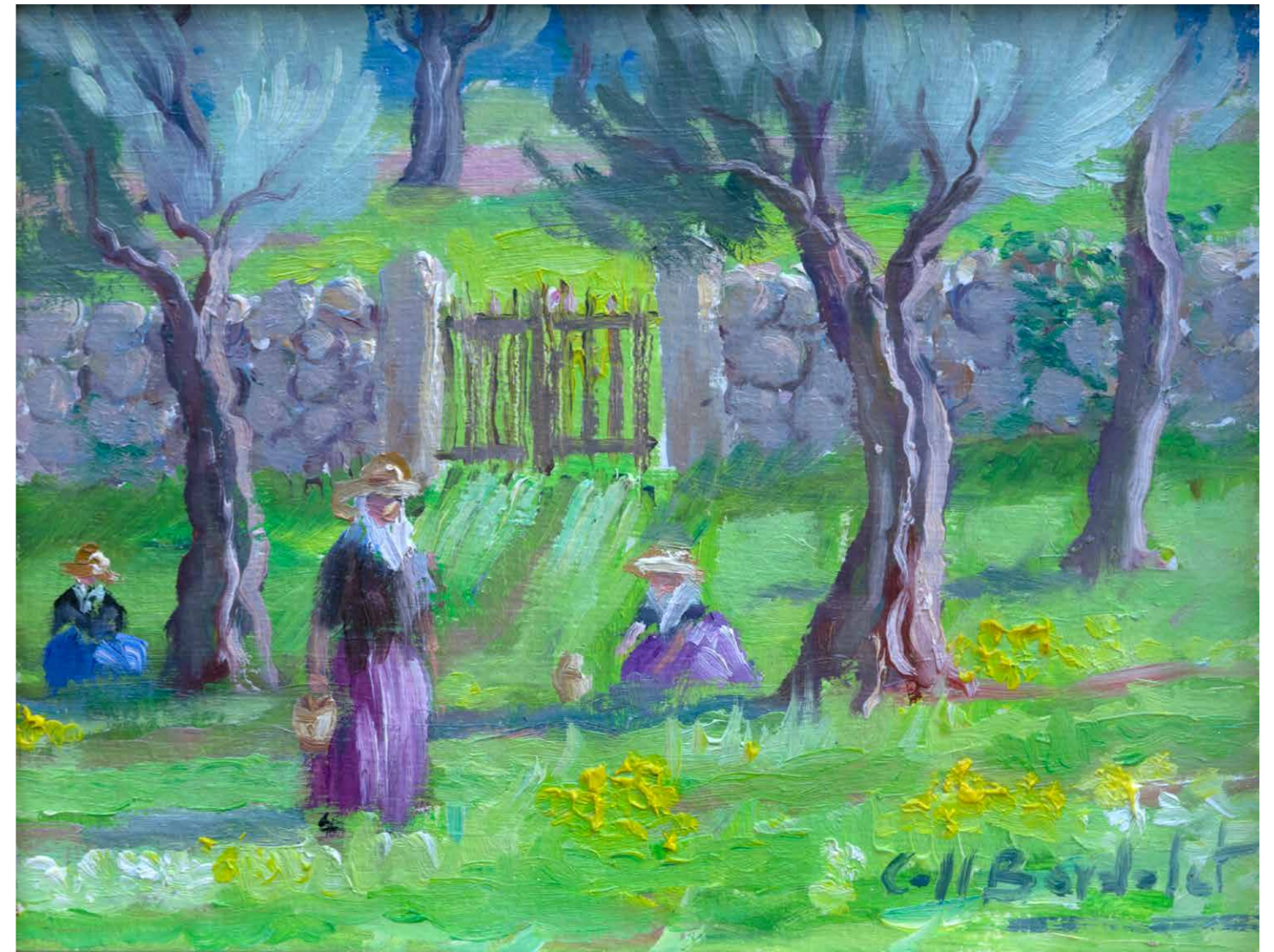
***Collidors d'oliva*, 1985**
Oli sobre tela, 99 x 80 cm
Col·lecció Museu de Lluç

***Collidors treballant*, finals anys 80**
Oli sobre taula, 33 x 40 cm
Col·lecció Joan Coll

***Collidors*, finals anys 80-principis anys 90**
Oli sobre taula, 14 x 17 cm
Col·lecció Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya

***Collidors davant una paret seca*, finals anys 80-principis anys 90**
Oli sobre taula, 14 x 17 cm
Col·lecció Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya

Tres collidores treballant i un pagès mirant, finals anys 80-principis anys 90

Oli sobre taula, 24 x 33 cm

Col·lecció Família Coll

Collint olives, ca. 1990

Sanguina sobre paper, 30 x 40 cm

Col·lecció Família Coll

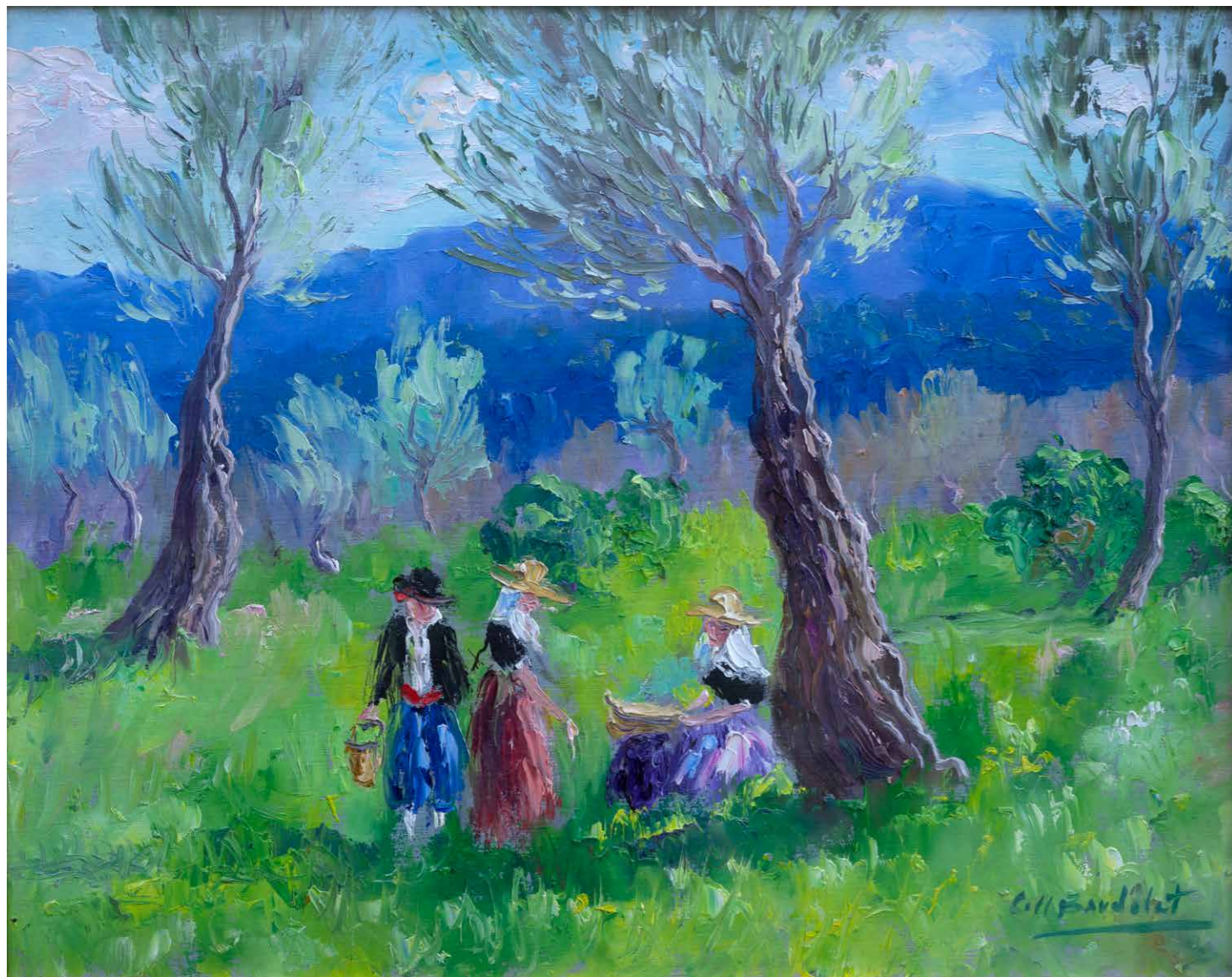

Pageses davall l'olivera, 1991
Oli sobre taula, 14 x 17 cm
Col·lecció Antoni Ruano

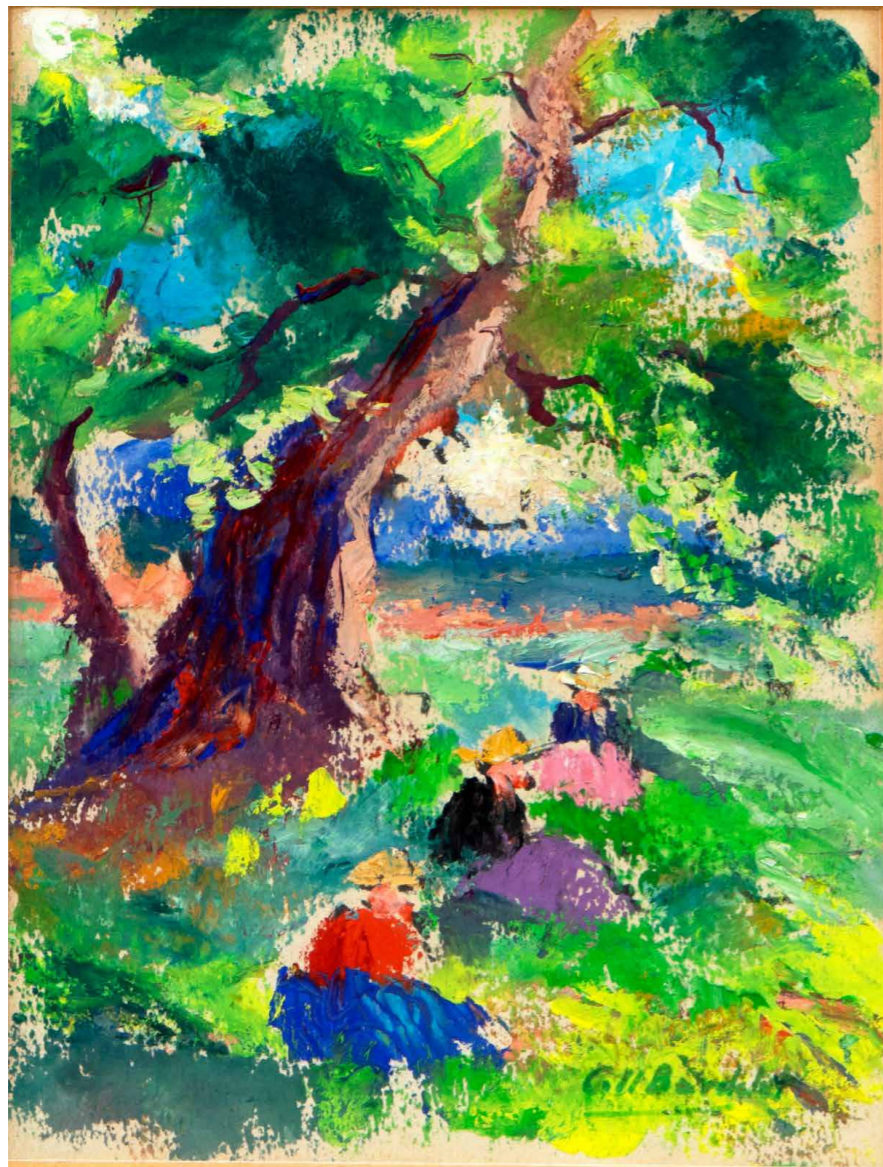
Dues pageses i un pagès, ca. 1997
Oli sobre taula, 24 x 32 cm
Col·lecció Família Coll

Tarda de camp, ca. 1998
Oli sobre taula, 31 x 40 cm
Col·lecció FCCB

Pagesos a l'olivar, finals anys 90
Oli sobre taula, 11 x 13 cm
Col·lecció Família Coll

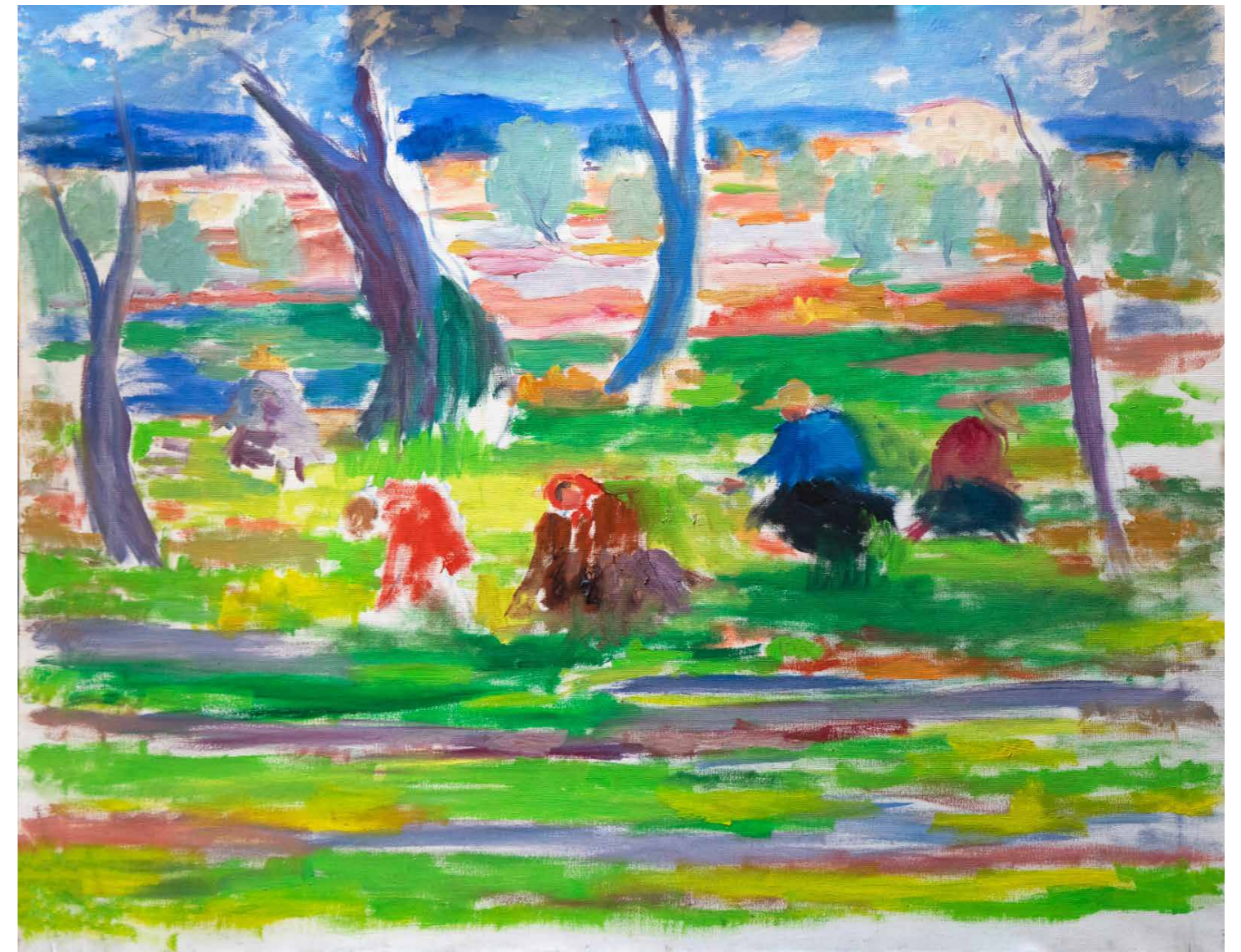
***Collidors*, finals anys 90**
Acrílic sobre tela, 18 x 14 cm
Col·lecció Família Coll

***A l'ombra de l'olivera*, ca. 2000**
Acrílic sobre tela, 114 x 88 cm
Col·lecció Família Coll

***Dues collidors*, 2004**
Tècnica mixta, 48 x 36 cm
Col·lecció Antoni Ruano

***Collidors (quadre inacabat)*, 2006**
Acrílic sobre tela, 81 x 100 cm
Col·lecció Família Coll

RETRATS INDIVIDUALS

Pagesa, anys 40
Aquarel·la sobre paper, 32 x 25 cm
Col·lecció Família Coll

Collidora d'oliva, anys 40
Tinta sobre paper, 34 x 23 cm
Col·lecció Família Coll

Els ulls observen, anys 40
Tècnica mixta sobre paper, 33 x 23 cm
Col·lecció Família Coll

Collidora descansant, ca. 1950
Tècnica mixta sobre paper, 26 x 20 cm
Col·lecció Família Mateu Sampol

Collidores després de la feina, finals anys 50-principis anys 60
Tècnica mixta sobre paper, 31 x 24 cm
Col·lecció Família Coll

La Beata representada com a collidora, finals anys 50

Tinta sobre paper, 47 x 34 cm

Col·lecció Família Coll

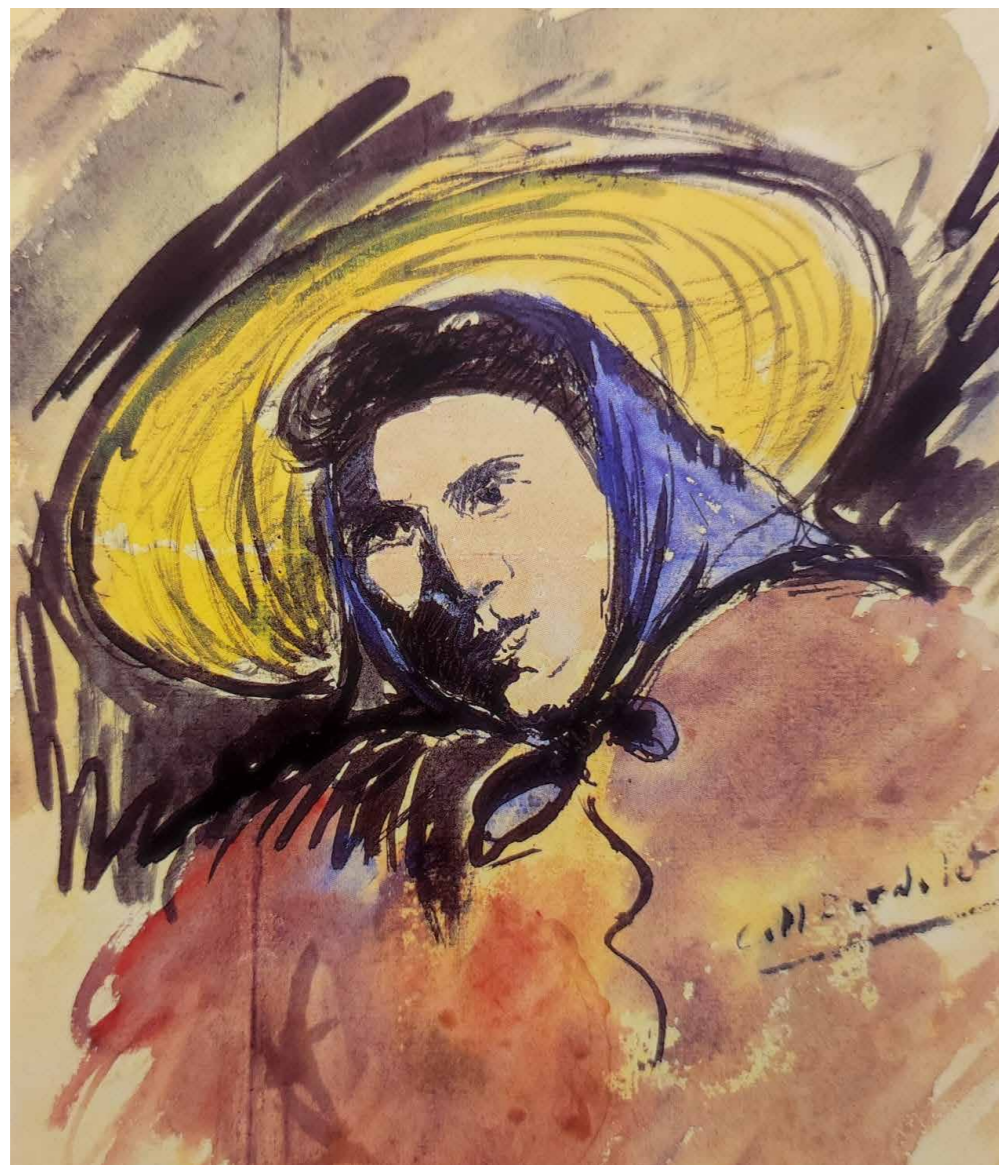

Pagesa, ca. 1950

Tècnica mixta, 30 x 23 cm

Col·lecció Família Coll

Pagesa amb capell, 1959
Guaix sobre paper, 23 x 29 cm
Col·lecció Museu de Lluç

Collidora, finals anys 50-principis anys 60
Tècnica mixta sobre paper, 24 x 32 cm
Col·lecció Família Coll

Apunt, anys 70
Tècnica mixta sobre paper, 16 x 6 cm
Col·lecció FCCB

Pagesa mallorquina, 1984
Guaix sobre tela, 19 x 31 cm
Col·lecció Museu de Lluc

Collidora treballant, anys 90
Tècnica mixta sobre paper, 29 x 14 cm
Col·lecció FCCB

Al·lotes, coïu arreu,
que ets aucells mos fan la guerra:
Ses que ara deixau per terra,
d'estiu les enyorareu.

Cançoner popular de Mallorca, 1980
Rafel Ginard

OLIVARS

Cases de Sa Calobra, 1942

Oli sobre tela, 65 x 93 cm

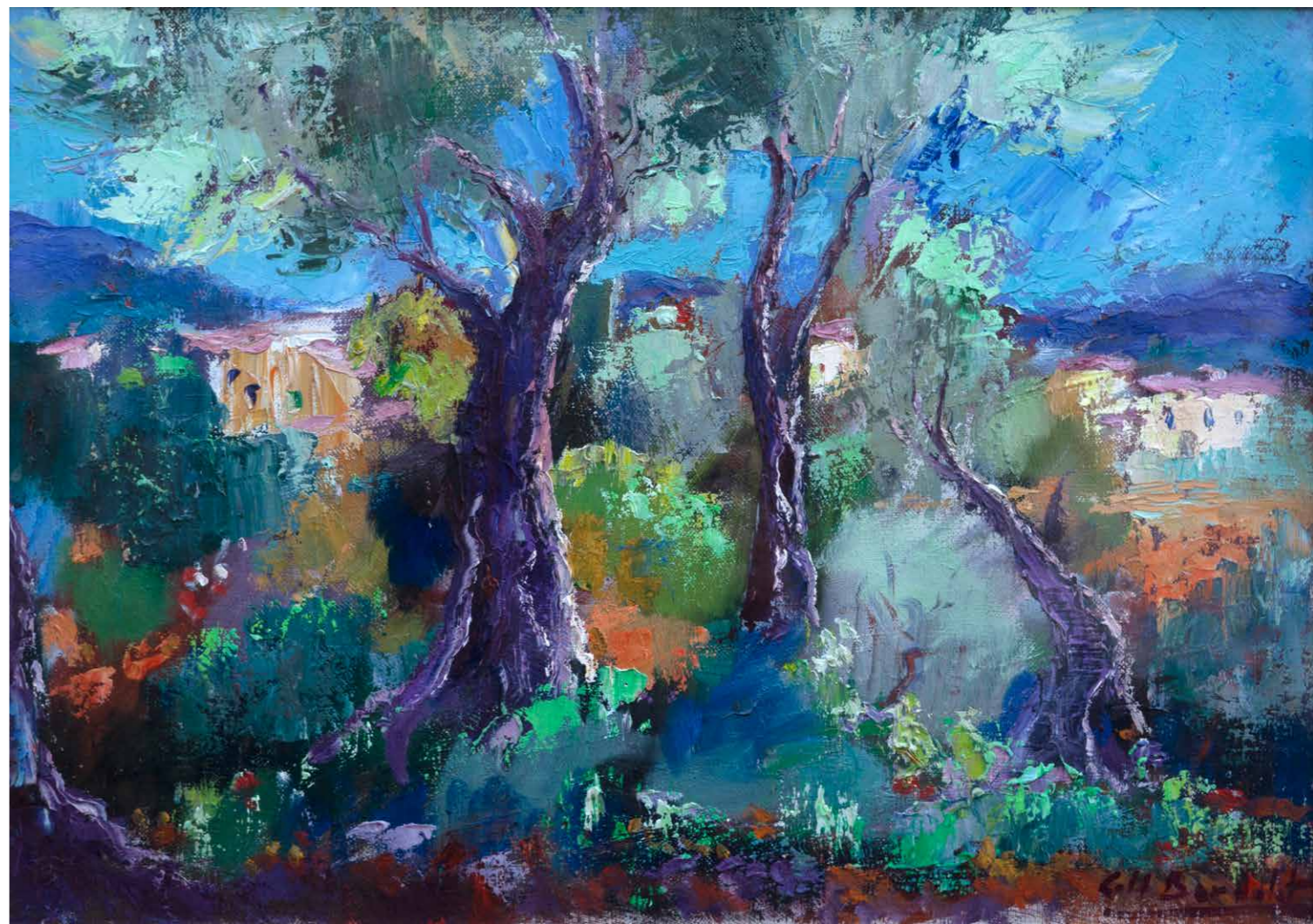
Col·lecció FCCB

Cases de Sa Calobra, finals anys 50-principis anys 60

Oli sobre tela, 80 x 100 cm

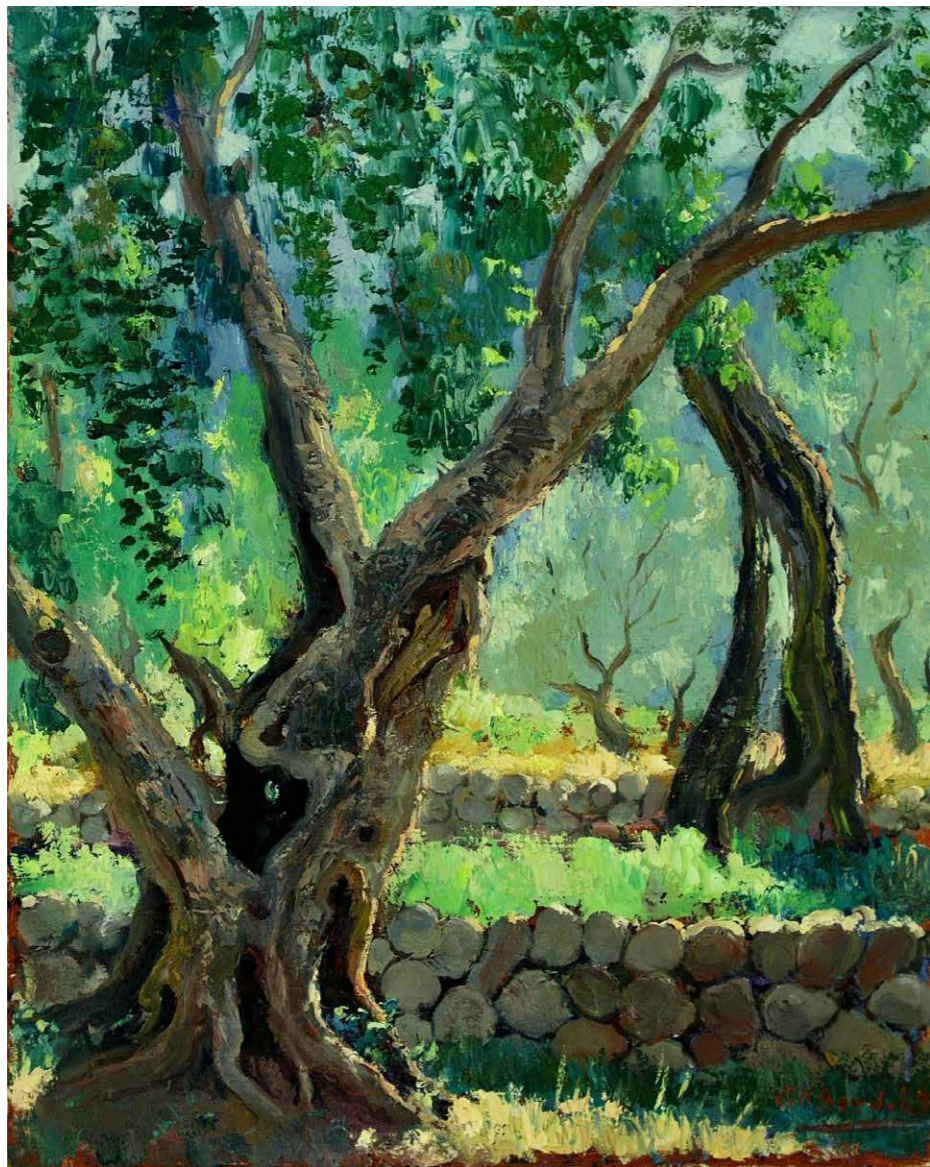
Col·lecció FCCB

Paisatge, 1971

Oli sobre tela, 29 x 41 cm

Col·lecció FCCB

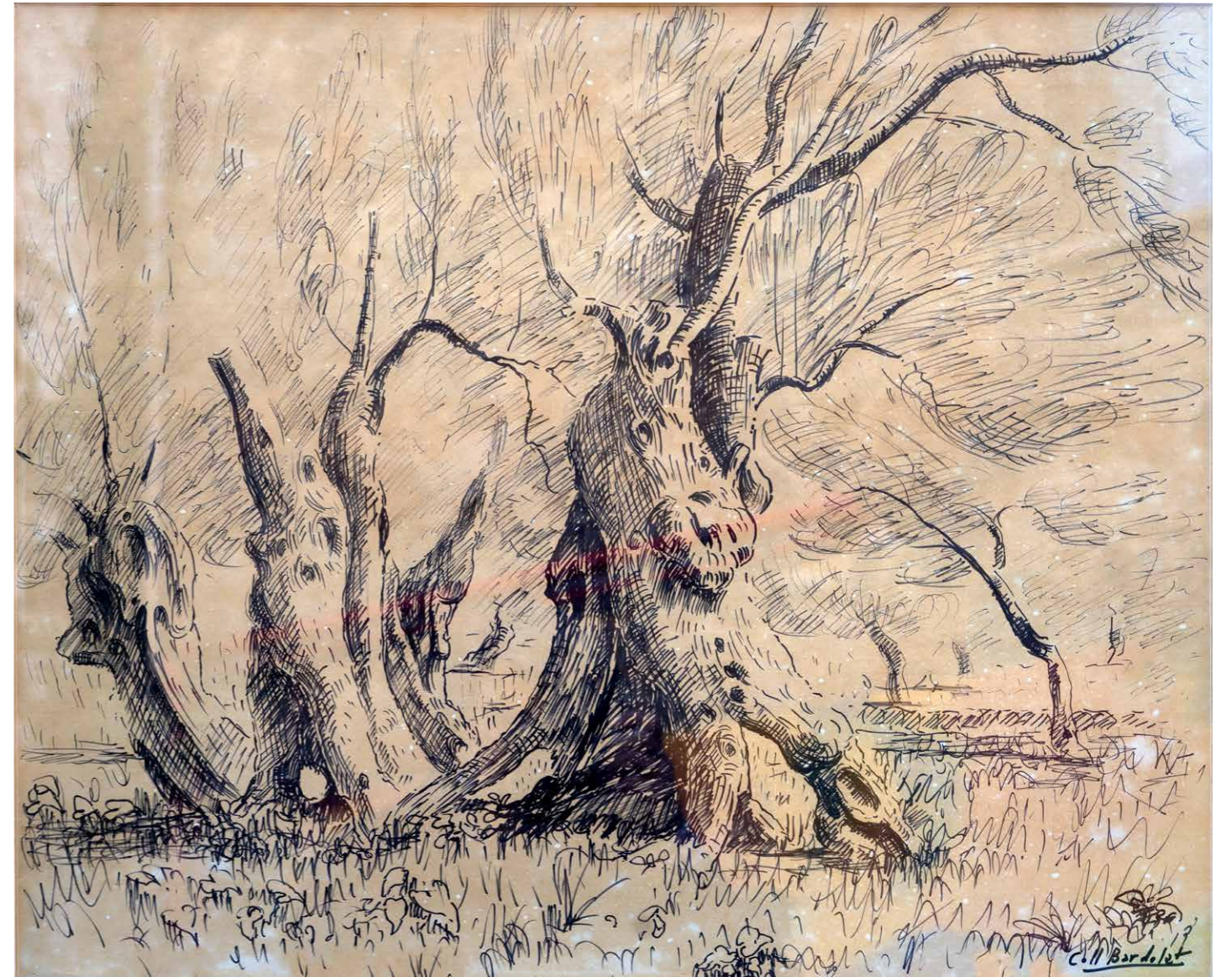
Marjades, principis anys 70
Oli sobre taula, 47 x 33 cm
Col·lecció FCCB

Olivar, principis anys 70
Oli sobre taula, 32 x 40 cm
Col·lecció FCCB

Olivar, finals anys 70
Oli sobre tela, 59 x 72 cm
Col·lecció FCCB

Tres oliveres monstruoses, ca. 1970
Tinta sobre paper, 50 x 60 cm
Col·lecció Antoni Ruano

***Paisatge d'oliveres*, ca. 1980**
Oli sobre tela, 65 x 100 cm
Col·lecció Joan Coll

***Olivera*, ca. 1990**
Tinta sobre paper, 20 x 14 cm
Col·lecció FCCB

ALTRES FEINES DEL CAMP

Recollint taronges, ca. 1960

Oli sobre tela, 12 x 18 cm

Col·lecció Família Coll

Veremadores, ca. 1970
Tècnica mixta sobre paper, 38 x 55 cm
Col·lecció Família Coll

A l'ombra del garrover, 1980
Oli sobre tela, 81 x 100 cm
Col·lecció FCCB

SERRA DE **TRAMUNTANA** MALLORCA
PATRIMONI MUNDIAL

